

Kunnan- ja kaupunginhallituksille
Kuntayhtymien hallituksille

Uusi sosiaalihuoltolaki sekä lastensuojelulain ja muiden lakien muutokset

Uusi sosiaalihuoltolaki ja siihen liittyvät muut lainmuutokset ovat tulleet pääosin voimaan 1.4.2015. Tässä yhteydessä myös lastensuojelulakiin on tehty huomattavia muutoksia. Näiden lakien ohella muutoksia on tehty 21 muuhun lakiin. Muutokset muuhun lainsäädäntöön ovat kuitenkin terveydenhuoltolakia lukuun ottamatta luonteeltaan teknisiä tai muutoin melko vähäisiä.

Sosiaalihuoltolakia sovelletaan kunnalliseen sosiaalihuoltoon. Sosiaalihuoltolain mukaan kunnan asukkaiden saatavissa on oltava sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta.

Sosiaalihuoltolain sääntelyssä on painotettu asiakasprosessia koskevia säännöksiä liittyen esimerkiksi palvelutarpeen arviointiin ja päätöksentekoon. Laki sisältää myös aiempaan sääntelyyn verrattuna uusia sosiaalipalveluja kuten esimerkiksi lapsen ja vanhemman välisen tapaamisen valvonnan. Laki sisältää myös veloitteen omatyöntekijän nimeämiseen asiakkaalle. Laissa on myös useampia ilmoitusvelvollisuuksia koskevia säännöksiä, joista keskeisin koskee yhteydenottoa sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi.

Sosiaalihuollon toimintayksikön tai muun toimintakokonaisuudesta vastaavan tahon on laadittava omavalvontasuunnitelma.

Muutoksenhausta säädetään uuden sosiaalihuoltolain 6 luvussa. Oikaisuvaatimukselle asetettua määräaikaa on pidennetty nykyisestä 14 päivästä siten, että määräaika on hallintolain 49 c §:ssä säädetty 30 päivää. Myös päätöksen tiedoksiantoon sovelletaan hallintolakia.

Lisätiedot:

Uotinen Sami, puh. 050 341 3349

Porko Maria, puh. 050 461 7797

Asiakirjalähteet:

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 1302/2014

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta 1311/2014

Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 164/2014 vp)

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietintö (StVM 27/2014 vp)

Yleistä

Voimaantulo

Uusi sosiaalihuoltolaki on tullut pääosin voimaan 1.4.2015. Kotipalvelua koskeva 19 § on kuitenkin tullut voimaan jo 1.1.2015. Hoidon ja huolenpidon turvaavia päätöksiä koskeva 46 § ja henkilökunnan ilmoitusvelvollisuutta koskevat 48 ja 49 §:t tulevat kuitenkin voimaan vasta 1.1.2016.

Lastensuojelulain muutokset tulevat myös voimaan 1.4.2015. Kuitenkin kiireellistä sijoitusta koskevat muutokset (38, 38 a §, 39 a § 2 momentti, 89 §:n 1 momentin 2 kohta ja 90 § 1 momentin 2 kohta) tulevat voimaan vasta 1.1.2016.

Suhde muuhun lainsäädäntöön

Sosiaalihuoltolakia sovelletaan kunnalliseen sosiaalihuoltoon. Sosiaalihuoltoon sisältyvät sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä yleis- ja erityislainsäädännön mukaiset sosiaalihuollon tehtävät ja palvelut.

Sosiaalihuoltolain ja muun sosiaalihuollon lainsäädännön välisestä suhteesta on säädetty lain 2 §:ssä. Jos henkilöllä on oikeus muun lain nojalla sosiaalihuollon saamiseen, on sovellettava niitä säännöksiä, jotka parhaiten toteuttavat asiakkaan etua. Asiakkaan ja lapsen edun arvioimisesta on säädetty lain 4 ja 5 §:ssä.

On kuitenkin huomattava, että yleinen periaate erityissäännösten ensisijaisuudesta yleissäännöksiin nähden (esim. yleishallinto-oikeuden säännös suhteessa sosiaalioikeuden erityissäännökseen) ja sosiaalihuollon palveluja koskeva yleisten palvelujen ensisijaisuuden periaate tulevat edelleen sovellettaviksi. Tilanteessa, jossa palvelut olisivat periaatteessa järjestettävissä useamman säännöksen nojalla, sovelletaan lakiin kirjattua asiakkaan edun periaatetta. Todettakoon vielä, että joihinkin erityislakeihin kuten esimerkiksi lakiin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (jäljempänä vanhuspalvelulaki) ja lakiin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (vammaspalvelulaki) sisältyy säännöksiä ko. lain suhteesta muuhun lainsäädäntöön.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa sekä tilanteissa joissa asiakas muutoin tarvitsee sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja, on sovellettava niitä sosiaali- ja terveydenhuollon säännöksiä, jotka asiakkaan edun mukaisesti parhaiten turvaavat tuen tarpeita vastaavat palvelut ja lääketieteellisen tarpeen mukaisen hoidon. Tällöin esimerkiksi sosiaalihuollon toimintayksikössä annettavaan terveydenhuoltoon sovelletaan terveydenhuoltolain hoitopaasyä koskevia säännöksiä. Perustelujen mukaan sovellettavat säännökset riippuvat palvelun perusteesta eli onko kyse terveyden- vai sairaanhoidosta vai sosiaalisten ongelmien hoitamisesta.

Hyvinvoinnin edistäminen

Uusi sosiaalihuoltolaki edellyttää, että kunnan asukkaiden saatavissa on oltava sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta. Tarvittaessa voidaan toimia yhteistyössä terveysneuvontaa järjestävän perusterveydenhuollon ja muiden toimialojen kanssa. Myös esimerkiksi vanhuspalvelulaki edellyttää neuvontapalvelujen järjestämistä.

Sosiaalihuoltolaissa on myös säännös rakenteellisesta sosiaalityöstä, jolla on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Keskeiset periaatteet ja asiakkaan etu

Lain 30 §:ssä on säädetty sosiaalihuollon toteuttamiseen liittyvistä keskeisistä periaatteista, joskin periaatteenluonteisia säännöksiä on laissa muuallakin ja osin samat periaatteet löytyvät muualta lainsäädännöstä kuten esimerkiksi laista sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista.

Kyseisen säännös sisältää asiakkaan oikeuden saada laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua. Sosiaalihuoltoa järjestettäessä ja toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan etu.

Uutena periaatteena sosiaalihuoltolaissa on toteutus siitä, että sosiaalihuoltoa on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että avio- ja avopuolisoilla sekä muilla perheenjäsenillä on mahdollisuus asua yhdessä. Vastaavan sisältöinen periaate on löydettävissä vanhuspalvelulaista.

Asiakkaiden käytössä olevia toimitiloja koskien laissa on todettu, että niiden on tuettava asiakkaiden sosiaalista vuorovaikutusta. Toimitilojen suunnittelussa ja käytössä on huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset, esteettömyys ja yksityisyyden suoja.

Lain 4 §:ssä on lueteltu niitä tekijöitä, joihin on kiinnitettävä huomiota asiakkaan etua arvioitaessa. Ko. tekijöiden lisäksi on lapsen etua arvioitaessa otettava huomioon ne seikat mitä lain 5 §:ssä on mainittu.

Asiakasprosessi

Uudessa sosiaalihuoltolaissa yksi sääntelyn painopiste on asiakasprosessia koskevissa säännöksissä. Tavoitteena on myös yleisen sosiaalihuollon aseman korostaminen suhteessa erityispalveluihin. Säännökset eivät kuitenkaan määritä sosiaalihuollon organisaation rakennetta, vaan lain vaatimukset täyttäviä tapoja toimia on useampia. Toimintamalleja suunniteltaessa on syytä ottaa huomioon myös muut lainsäädäntömuutokset kuten esimerkiksi sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annettu laki ja sosiaalihuollon ammattihenkilölaki. Myös vuoden 2017 alusta tapahtuva perustoimeentulotuen järjestämisvastuun siirto Kansaneläkelaitokselle on syytä ottaa huomioon.

Yhteydenotto sosiaalihuoltoon palvelutarpeen arvioimiseksi

Sosiaalihuoltolain 35 §:ssä on uusi säännös yhteydenotosta sosiaalihuoltoon palvelutarpeen arvioimiseksi. Mikäli säännöksessä veloitettu henkilö on saanut tehtävässään tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on

1. ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai
2. otettava yhteyttä henkilön suostumuksella kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen tuen tarpeen arvioimiseksi.

Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, ko. henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä viipymättä.

Yhteydenotto sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, ei siis ohjaaminen hakemaan sosiaalipalvelua, korvaa yksittäisessä tapauksessa lastensuojeluilmoituksen tai ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen, mikäli yhteydenotto tehdään viipymättä ja sen yhteydessä ilmoitetaan yhteydenoton syytä. Lastensuojelulaista on tässä yhteydessä poistettu säännös pyynnöstä lastensuojelutarpeen arvioimiseksi.

Lain 35 §:n mukaan toimintavelvollisia ovat terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalikirjuri, sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoito, pelastuslaitoksen, hätäkeskuslaitoksen, Tullin, poliisin, Rikosseuraamusviraston, työ- ja elinkeinoviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva. Myös muu kuin ilmoitusvelvollinen henkilö voi tehdä ilmoituksen häntä koskevan salassapitosäännöksen estämättä. Ilmoitusvelvollisten piiri ja myös ilmoituskynnys poikkeavat lastensuojelulain 25 §:n mukaisesta. Lastensuojelulain 25 §:n mukaisen ilmoituksen tekemiseen veloitettujen luetteloon on lisätty näiden lainsäädäntömuutosten yhteydessä tullin, rajavartiolaitoksen ja ulosottoviranomaisen.

Vanhuspalvelulain 25 §:n 1 momentin mukainen ilmoitusvelvollisuus vastaa perusteeltaan sosiaalihuoltolain 35 §:n 2 momentin ilmoitusvelvollisuutta. Sosiaalihuoltolain mukaan ilmoitusvelvollisten piiri on laajempi ja ilmoitusvelvollisuus koskee muitakin kuin iäkkäitä henkilöitä. On huomattava, että jatkossakin vanhuspalvelulain 25 §:n 2 momentissa on terveydenhuollon ammattihenkilön ilmoitusvelvollisuus iäkkään henkilön kotiuttamisesta terveydenhuollon laitoshoidosta.

Vireille tulo ja asiakkuus sosiaalihuoltolain mukaan

Sosiaalihuoltoasia tulee lain 34 §:n mukaan vireille hakemuksesta tai kun sosiaalihuollon työntekijä on muutoin tehtävässään saanut tietää mahdollisesti sosiaalipalvelujen tarpeesta olevasta henkilöstä.

Asiakkuus puolestaan alkaa hakemuksesta tai kun muulla tavoin vireille tullutta asiaa ryhdytään käsittelemään. Asiakkuus voi myös alkaa siitä kun henkilölle annetaan sosiaalipalveluja. Usein sosiaalipalvelujen antamista kuitenkin edeltää hakemus tai asian käsittely.

Sosiaalihuollon asiakkuus päättyy, kun sosiaalihuollon asiakasasiakirjaan merkitään tiedoksi, että sosiaalihuollon järjestämiselle ei ole perusteita. Asiakkuuden päättyminen voi johtua esimerkiksi siitä, että asiakkaalla ei enää ole sosiaalihuollon tarvetta. Myös asiakkaan kieltäytyminen sosiaalihuollon palveluista johtaa asiakkuuden päättymiseen, ellei ole kysymys sellaisista toimenpiteistä joihin lainsäädännön perusteella ryhdytään asiakkaan tahdosta riippumatta.

Vireille tulo ja asiakkuus lastensuojelulaissa

Lastensuojeluasia tulee vireille lastensuojelulain 26 §:n mukaan hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta.

Lastensuojelun asiakkuus alkaa kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella että:

1. lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä; tai
2. lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttä ja kehitystään; ja
3. lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia

Kasvuolosuhteita tai lapsen omaa käyttäytymistä koskevan kriteerin täyttymisen ohella asiakkuuden alkamisen edellytyksenä on lastensuojelulain mukaisten palvelujen tai tukitoimien tarve. Mikäli sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ovat riittäviä, ei lastensuojelun asiakkuus ala.

Lastensuojelun asiakkuus alkaa myös silloin, kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdytään kiireellisiin toimiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tai kun lapselle tai hänen perheelleen muutoin annetaan tässä laissa tarkoitettuja palveluja tai muuta tukea ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista.

Oikeus palvelutarpeen arviointiin

Palvelutarpeen arviointiin on oikeus sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaan, kun kunnallisen sosiaalihuollon palveluksessa oleva henkilö on saanut tietää sosiaalihuollon tarpeesta olevasta henkilöstä. Sosiaalihuollon tarpeella tarkoitetaan tässä ammatilliseen näkemykseen perustuvaa näkemystä mahdollisesta sosiaalihuollon tarpeesta. Palvelutarpeen arviointiin ei kuitenkaan ole oikeutta, jos arvioinnin tekeminen on ilmeisen tarpeetonta. Ilmeisen tarpeetonta sen tekeminen on, jos vastaava arviointi on juuri tehty tai kyseessä on selvästi tilapäinen tuen tarve. Ennen palvelutarpeen arviointiin ryhtymistä on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi.

Lastensuojelulain 26 §:n mukaan lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun sosiaalityöntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen tuen tarve. **Lisäksi on tehtävä sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arvio**, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita.

Vanhuspalvelulain 15 §:n tarkoittama palvelutarpeen selvittäminen on laaja-alaisempaa kuin SHL:ssä tarkoitettu palvelutarpeen arviointi. Vanhuspalvelulain mukaan selvittäminen on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä esimerkiksi sen jälkeen, kun **iäkäs henkilö** on hakeutunut sosiaalihuoltolain 36 §:ssä tarkoitettuun palvelutarpeen arviointiin.

Palvelutarpeen arvioinnin aloittaminen ja saattaminen loppuun

Palvelutarpeen arviointi on pääsäännön mukaan **aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä**. Tästä on olemassa poikkeuksia koskien

- 1) yli 75-vuotiaita henkilöjä
- 2) eläkettä saavan ylintä hoitotukea saavaa henkilöä (vammaisuuksista annetun lain 9 § 3 momentti 3 kohta)

Tällöin arvioinnin tekeminen **on aloitettava** viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen tai asiakkaan laillinen edustaja on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan kunnalliseen viranomaiseen

Lisäksi erityistä tukea tarvitsevan lapsen palvelutarpeen arviointi **on aloitettava** viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja arvioinnin **on valmistuttava** viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta.

Lastensuojelulain 26 §:n mukaan arvion lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä. Arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta.

Ilmeisesti viimeistään tällöin (arvioinnin alkaessa) asia tulee vireille lastensuojeluasiaina ja siitä tehdään merkinnät lastensuojelun asiakasasiakirjoihin, ellei asia ole jo tullut vireille lastensuojeluilmoituksen yhteydessä.

Palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavan henkilön kelpoisuus

Palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavalla henkilöllä on oltava palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa laissa tarkoitettu kelpoisuus, jollei muualla laissa toisin säädetä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavalla viranhaltijalla on oltava kelpoisuuslain 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän kelpoisuus.

Lastensuojelulain mukaan arvion lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä.

Vanhuspalvelulain 15 §:n mukaan palvelutarpeiden selvittämisestä vastaa työntekijä, jolla on laaja-alaista asiantuntemusta sekä tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa laissa tai terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu kelpoisuus.

Palvelutarpeen arviointi

Palvelutarpeen arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Arvioinnissa noudatettavasta menettelystä on tarkempia säännöksiä SHL:n 36 §:n 4 momentissa.

Palvelutarpeen selvittämisen perusteella arvioidaan onko henkilöllä tuen tarvetta. Jos henkilö tarvitsee tukea, arvioidaan, onko tuen tarve luonteeltaan tilapäistä, toistuvaa tai pitkäaikaista. Palvelutarpeen arviointi sisältää:

1. yhteenvedon asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta;
2. sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä;
3. asiakkaan mielipiteen ja näkemyksen palvelutarpeestaan, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä;
4. asiakkaan ja sosiaalihuollon ammattihenkilön arvion 42 §:n mukaisen omatyöntekijän tarpeesta.

Lisäksi laissa sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista on todettu, että asiakkaan palvelutarpeen arviointia koskeviin asiakirjoihin kirjataan tarvittaessa asiakkaan laillisen edustajan, omaisen, läheisen tai muun henkilön käsitys asiakkaan tuen tarpeista (15 § 1 momentti).

Palvelutarpeen arvioinnin perusteella asetetaan asiakastyölle tavoitteet. Kun tuen tarve on luonteeltaan tilapäistä, on oikea-aikaisilla ja riittäväillä tilapäisillä palveluilla pyrittävä ehkäisemään pidempiaikaisen tuen tarvetta (38 § 1 momentti). Kun tuen tarve on jatkuvaa tai toistuvaa, palveluja on järjestettävä siten, että tavoitteena on asiakkaan itsenäinen selviytyminen ja tuen tarpeen päätyminen asiakkaan kanssa tavoitteeksi asetetun määräajan jälkeen (2 momentti). Henkilöille, joiden tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen, tuki on pyrittävä järjestämään siten, että turvataan palvelujen jatkuvuus, ellei palvelujen muuttaminen ole asiakkaan edun mukaista. Jos tuen tarve on vain osittain pysyvä tai pitkäaikainen, on tuki järjestettävä muilta osin siten kuin tilapäisen tuen tarpeen taikka jatkuvan ja toistuvan tuen tarpeen osalta on säädetty (3 momentti).

Asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, ellei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Asiakassuunnitelman laatimisesta säädetään lain 39 §:ssä. Tätä täydentävät asiakasasiakirjalain 15 §:n 2 momentissa ja 16 §:ssä säädetty.

Sosiaalihuoltoa koskeva päätöksenteko ja toimeenpano

Sosiaalihuoltolain 45 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä.

Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva asia on käsiteltävä ja päätös tehtävä viipymättä siten, ettei asiakkaan oikeus välttämättömään huolenpitoon vaarannu. Muissa kuin kiireellisissä asioissa päätös on tehtävä ilman aiheutonta viivytystä sen jälkeen kun asia on tullut vireille.

Päätös on toimeenpantava kiireellisissä tapauksissa viipymättä ja muissa kuin kiireellisissä tapauksissa ilman aiheutonta viivytystä. Päätös on kuitenkin toimeenpantava viimeistään 3 kuukaudessa asian vireille tulosta. Aika voi olla tätä pidempi, jos asian selvittäminen vaatii pidempää käsittelyaikaa tai toimeenpanon viivästykselle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste.

Todettakoon, että vanhuspalvelulain 18 §:ssä on säädetty päätöksestä sosiaalipalvelujen myöntämiseen ja oikeudesta palveluihin. Iäkkäällä henkilöllä on oikeus saada hänelle myönnettyt muut kuin kiireelliset palvelut sosiaalipalvelut ilman aiheutonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa päätöksen teosta. Säännöstä sovelletaan ikääntyneiden henkilöiden palveluista päättämiseen.

Sosiaalihuolto ja lastensuojelu – rekisterit ja kirjaaminen

Sosiaalihuoltolain kanssa yhtä aikaa voimaan tulleen sosiaalihuollon asiakasasiakirja lain mukaan kunnallisessa sosiaalihuollossa on vain kaksi rekisteriä, jotka ovat sosiaalihuollon ilmoitusrekisteri ja sosiaalihuollon asiakasrekisteri. Niihin tiedot talletetaan sosiaalihuollon palvelutehtävittäin eriteltyinä. Huomattava on, että tätä sosiaalihuollon henkilörekistereitä koskevaa asiakasasiakirjalain säännöstä sovelletaan vasta silloin, kun organisaatio liittyy valtakunnalliseen sosiaalihuollon arkistoon, kuitenkin viimeistään 1.1.2021.

Tietosuojavaltuutetun näkemyksen mukaan palveluntarvetta koskevat selvitykset voidaan tällä hetkellä tallettaa erilliseen rekisteriin tai osaksi jotain muuta (palvelukohtaista) rekisteriä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos arvioi ja antaa määräykset siitä, miten palvelutarpeen arviointia koskevat tiedot uudessa kahden rekisterin järjestelmässä talletetaan.

Lastensuojelulaissa on jo vanhastaan säännös siitä, että sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on pidettävä rekisteriä lastensuojeluilmoituksista. Lastensuojelulain muutosten yhteydessä säännöksestä poistettiin velvoite pitää rekisteriä pyynnöistä lastensuojelutarpeen arvioimiseksi, koska myös ko. pyyntöjä koskeva säännös on poistettu lastensuojelulaista.

Lastensuojelulaissa on myös kirjaamista koskeva 33 §, jonka mukaan lastensuojelun työntekijöiden tulee merkitä lasta tai nuorta koskeviin asiakasasiakirjoihin, lastensuojelulain 26 §:n 1 momentissa tarkoitettua vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot.

Omatyöntekijä

Sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Työntekijää ei kuitenkaan tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta. Muu palveluista vastaava työntekijä voi olla esimerkiksi lastensuojelulain tarkoittama lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai vanhuspalvelulain tarkoittama vastuutyöntekijä. Palveluista vastaava työntekijä voi olla myös muu kuin em. lakien tarkoittamat vastuutyöntekijät.

Omatyöntekijän nimeäminen voi olla ilmeisen tarpeetonta myös silloin kun asiakkaan palvelujen tarve on tilapäistä (vrt. sosiaalihuoltolain 38 § 1 momentti). Myös silloin kun asiakkaalla on muu tärkeä tukihenkilö, omatyöntekijän nimeäminen voi olla ilmeisen tarpeetonta.

Lainsäädäntö ei ehdottomasti edellytä, että omatyöntekijä olisi kunnan palveluksessa, vaikka tarkoituksenmukaisuussyistä tämä saattaa ollakin perusteltua. Omatyöntekijän tehtäviin ei siinänsä sisälly julkisen vallan käyttöä (esimerkiksi päätöksentekoa), joten omatyöntekijä voi olla työsuhteessa kuntaan tai periaatteessa myöskin yksityisen palveluntuottajan palveluksessa (ostopalvelut).

Omatyöntekijän tehtävänä on lain mukaan edistää 38 §:n 2 ja 3 momentin toteutumista asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti (38 § kts edellä). Omatyöntekijän tehtävänä on myös toimia tarvittaessa muissa tässä laissa säädettyissä tehtävissä.

Perustelujen mukaan omatyöntekijän tulisi tukea asiakasta tämän omien ja asiakassuunnitelmassa asetettujen tuen tarpeisiin vaikuttavien tavoitteiden saavuttamisessa sekä omien voimavarojen vahvistamisessa ja käyttämisessä. Omatyöntekijä voisi myös seurata kuinka palveluilla ja tukitoimilla vaikutetaan ja vastataan asiakkaan tuen tarpeisiin. Omatyöntekijä voisi myös neuvoa ja ohjata asiakasta palvelujen ja tukitoimen hakemiseen liittyvissä asioissa.

Omatyöntekijällä on oltava asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa laissa (kelpoisuuslaki) tarkoitettu kelpoisuus. Kelpoisuuslaissa on muun muassa määritetty sosiaalityöntekijän, sosiaaliohjaajan, lähihoitajan ja muussa sosiaalihuollon ammatillisessa tehtävässä vaadittava kelpoisuus.

Omatyöntekijää koskevissa säännöksissä ei ole erityisiä tiedonsaantioikeutta koskevia pykäläiä. Ottaen huomioon omatyöntekijän tehtävät salassa pidettävien tietojen saaminen edellyttää lähtökohtaisesti asiakkaan suostumusta.

Yhteistyö

Ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta

Sosiaalihuoltolain 40 §:ssä säädetään ilmoituksesta muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta. Jos asiakkaan tarpeisiin ei voida vastata vain sosiaalihuollon toimin, asiakkaan palvelutarpeen arvioinnista vastaavan sosiaalihuollon ammattihenkilön, omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän on otettava yhteyttä siihen viranomaiseen, jonka vastuulle toimien järjestäminen ensisijaisesti kuuluu. Yhteydenotto tapahtuu asiakkaan suostumuksella.

Ilmoituksen vastaanottaneen viranomaisen tulee ilmoittaa yhteyttä ottaneelle (sosiaalihuollon) viranomaiselle mihin toimiin se on ilmoituksen johdosta ryhtynyt. Tämä ilmoittaminen tapahtuu asiakkaan suostumuksella ja ilman aiheutonta viivytystä.

Monialainen yhteistyö

Palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaan huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista.

Jos tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin läheisiin henkilöihin siten kuin sosiaalihuoltolaissa tarkemmin säädetään.

Erikseen lain 41 §:n 3 momentissa on viitattu sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin mm. ilman suostumusta tapahtuvan tietojen antamisen, asiakastietojen kirjaamisen ja virka-avun osalta.

Asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittäminen

Asiakkaan hoidossa olevan lapsen tai muun henkilön hoidon ja tuen tarve on selvitettävä, kun asiakas saa päihdehuolto- tai mielenterveyspalveluja tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joiden aikana tai ennen tarvittavien palvelujen saamista hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia hoidosta tai kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen. Vastaava velvoite on olemassa myös silloin, kun asiakas aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen. Riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapaamalla lasta tai muuta hoidettavaa henkilöä.

Perustelujen mukaan lähtökohtaisesti se henkilö, jolla olisi tieto esimerkiksi henkilön vapausrangaistuksen alkamisesta, olisi velvollinen selvittämään, mikä tilanne on. Edelleen perusteluissa on todettu, että säännöksen tarkoituksena ei ole, että kaikissa tapauksissa tulisi olla yhteydessä sosiaalihuoltoon, vaan tässäkin tapauksessa tulisi noudattaa sosiaalihuoltolain 35 §:ää.

Läheisverkoston kartoittaminen

Läheisverkoston kartoittamisella tarkoitetaan sen selvittämistä, miten omaiset tai muut asiakkaalle läheiset henkilöt osallistuvat asiakkaan tukemiseen. Läheisverkoston kartoittaminen toteutetaan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä tai tarvittaessa muulloin asiakkuuden aikana. Kartoittaminen tehdään pääsääntöisesti asiakkaan suostumuksella. Kartoittamisen voi tehdä ilman asiakkaan suostumusta vain, jos:

- 1) asiakas on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään ja turvallisuudestaan ja tieto on välttämätön palvelutarpeen selvittämiseksi; tai
- 2) tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi.

Kartoittamisen yhteydessä selvitetään tarvittaessa omaisten ja läheisten mahdollinen tuen tarve.

Erityistä tukea tarvitsevat

Ketkä ovat erityistä tukea tarvitsevia?

Erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä ja asiakkaalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia **hakea ja saada** (ottaa vastaan) tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja. Vaikeudet voivat johtua kognitiivisesta tai psyykkisestä vammasta tai sairaudesta, päihteiden ongelmakäytöstä, useasta yhtäaikaaisesta tuen tarpeesta tai muusta vastaavasta syystä. Määritelmä ulkopuolelle on rajattu henkilöt joiden tuen tarve liittyy korkeaan ikään siten kuin vanhuspalvelulain 3 §:ssä säädetään.

Erityistä tukea tarvitsevilla lapsella tarkoitetaan lasta, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään tai joka täyttää erityisen tuen tarpeessa olevan henkilön ja asiakkaan määritelmän.

Erityisen tuen tarpeessa olevan henkilön tai asiakkaan taikka lapsen palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavalla henkilöllä tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun lain 3 §:n mukainen sosiaalialityöntekijän kelpoisuus. Myös ko. henkilöiden omatyöntekijällä tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevällä työntekijällä on oltava samainen sosiaalialityöntekijän kelpoisuus. Lain 46 §:ssä säädetty menettely hoidon ja huolenpidon turvaavista päätöksistä koskee erityistä tukea tarvitsevia lapsia tai muita asiakkaita.

Hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset

Lain 46 §:ssä säädetään hoidon ja huolenpidon turvaavista päätöksistä. Kyseessä on eräänlainen keskitetty päätöksentekomenettely, jossa sama henkilö tekee päätökset asiakkaan taikka hänen huolenpidostaan vastaavan henkilön sosiaalipalveluista.

Menettelyä käytetään erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai erityistä tukea tarvitsevan henkilön välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon sekä terveyden ja kehityksen turvaamiseksi sosiaalihuoltolain 12 ja 13 §:ien mukaisesti. Sosiaalihuoltolain 12 §:ssä säädetään välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaamisesta ja 13 §:ssä lapsen terveyden ja kehityksen turvaamisesta.

Menettelyn edellytyksenä on, että se on asiakkaan edun mukainen. Mikäli asiakkaan etu tulee vastaavalla tavalla turvattua toisenlaisten menettelyjen kautta, ei pykälän tarkoittamaa menettelyä ole tarpeen käyttää.

Toimeentulotuki on laissa rajattu pois hoidon ja huolenpidon turvaavien päätösten piiristä. Toimeentulotukea koskevat päätökset voi tehdä toimeentulotuesta vastaava viranhaltija ottamien huomioon asiakkaan tai hänen perheenjäsenensä omatyöntekijän tai muun palveluista vastaavan työntekijän arvion tuen tarpeesta.

Hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset menettelyssä päätöksentekijänä toimii omatyöntekijän kanssa asiakastyötä tekevä kunnallinen viranhaltija, jolla on sosiaalityöntekijän kelpoisuus. Omatyöntekijää nimettäessä tämä on syytä ottaa huomioon, sillä erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden omatyöntekijän ei välttämättä tarvitse olla sosiaalityöntekijä, vaan riittää että sosiaalityöntekijän kelpoisuus on omatyöntekijän kanssa asiakastyötä tekevällä työntekijällä, joka voi siis tehdä hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset.

Hoidon ja huolenpidon turvaavia päätöksiä tehtäessä otetaan huomioon asiakassuunnitelmasa esitetty arvio palvelujen välttämättömyydestä sekä suunnitelmat niistä terveydenhuollon, opetustoimen tai työ- ja elinkeinohallinnon palveluista, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan huolenpidon, toimeentulon, terveyden tai kehityksen kannalta.

Sosiaalipalvelut

Kunnan järjestämisvelvollisuudesta (yleinen ja erityinen)

Uudesta sosiaalihuoltolaista ei kovin selkeästi käy ilmi mitkä palvelut ovat yleisen järjestämisvelvollisuuden ja mitkä erityisen järjestämisvelvollisuuden piirissä. Lähtökohtana kuitenkin on, että valtaosa palveluista on edelleenkin yleisen järjestämisvelvollisuuden piirissä olevia eli ns. määrärahasidonnaisia palveluja.

Erityisellä järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluviin palveluihin on oikeus laissa säädettyjen edellytysten täyttyessä, eikä niiden järjestäminen on riippuvainen tarkoitukseen varatuista määrärahoista.

Erityisen järjestämisvelvollisuuden piirissä ainakin ovat:

- kiireelliset sosiaalipalvelut (12 §)
- lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut (13 §)
- lapsiperheiden kotipalvelu (19 § 4 momentti)
- sosiaalipäivystys (29 §)
- raskaana olevalle henkilölle järjestettävät päihteettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut (24 § 3 momentti)

Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö on kuntainfossaan todennut lasten ja vanhempien välisen tapaamisten valvonnan (27§) kuuluvan niihin palveluihin, joihin on säädetty palvelukohdaisia oikeuksia palvelun saamiseen.

Sosiaalipalvelut

Sosiaalihuoltolain 14 §:ssä säädetään tuen tarpeisiin vastaavista sosiaalipalveluista. Pykälän 1 momentissa on säädetty niistä sosiaalipalveluista, joista säädetään sosiaalihuoltolaissa. Toisessa momentissa on taas viitattu muualla lainsäädännössä säädettyihin sosiaalipalveluihin.

Sosiaalihuoltolain 14 §:n 1 momentin mukaan kunnallisina sosiaalipalveluina on järjestettävä sen sisältöisenä ja siinä laajuudessa kuin tässä tai muussa laissa säädetään:

- 1) sosiaalityötä;
- 2) sosiaaliohjausta;
- 3) sosiaalista kuntoutusta;
- 4) perhetyötä;
- 5) kotipalvelua;
- 6) kotihoitoa;
- 7) asumispalveluja;
- 8) laitospalveluja;
- 9) liikkumista tukevia palveluja;
- 10) päihdetyötä;
- 11) mielenterveystyötä;
- 12) kasvatusta- ja perheneuvontaa;
- 13) lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvontaa;
- 14) muita 11 §:n mukaisiin tarpeisiin vastaavia asiakkaan hyvinvoinnille välttämättömiä sosiaalipalveluja.

Sosiaalihuoltolain 14 § 2 momentin mukaan kunnallisina sosiaalipalveluina on huolehdittava myös kehitysvammaisten erityishuollosta, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, toimeentulotuen antamisesta kunnassa oleskelevalle henkilölle, sosiaalisen luoton myöntämisestä kunnan asukkaille, kuntouttavasta työtoiminnasta, päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huoltoon kuuluvista palveluista, omaishoidon tuen, lasten ja nuorten huollon, lastensuojelun, ottolapsineuvonnan, perheasioiden sovittelun, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen vahvistamiseen ja ratkaisemiseen liittyvien tehtävien sekä päätösten täytäntöönpanossa toimitettavaan sovitteluun kuuluvien toimenpiteiden ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinsovitteluun kuuluvien asiantuntijapalveluiden, isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvien tehtävien sekä opiskeluhuollon järjestämisestä sen mukaan kuin niistä lisäksi erikseen säädetään:

- 1) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetussa laissa ([380/1987](#));
- 2) kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa ([519/1977](#));
- 3) toimeentulotuesta annetussa laissa;
- 4) laissa sosiaalisesta luototuksesta ([1133/2002](#));
- 5) laissa kuntouttavasta työtoiminnasta ([189/2001](#));
- 6) päihdehuoltolaissa ([41/1986](#));
- 7) mielenterveyslaissa ([1116/1990](#));
- 8) omaishoidon tuesta annetussa laissa ([937/2005](#));
- 9) lastensuojelulaissa ([417/2007](#));
- 10) adoptiolaislaissa ([22/2012](#));
- 11) avioliittolaissa ([234/1929](#));
- 12) laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ([361/1983](#));
- 13) isyyslaissa ([700/1975](#));
- 14) lapsen elatuksesta annetussa laissa ([704/1975](#));
- 15) lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa ([619/1996](#));
- 16) oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa ([1287/2013](#)).

Seuraavassa on tarkemmin käsitelty eräitä sosiaalihuoltolaissa säädettyjä sosiaalipalveluja.

Kotipalvelu ja kotihoito

Sosiaalihuoltolain 19 §:ssä säädetään kotipalvelusta ja 20 §:ssä kotihoidosta. Kotihoito on määritelty kotipalvelun ja terveydenhuoltolaissa säädellyn kotisairaanhoidon tehtävien muodostamaksi kokonaisuudeksi.

Kotipalvelulla tarkoitetaan lain 19 §:n 1 momentin mukaan asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen, asiointiin sekä muihin joka-päiväiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista tai niissä avustamista.

Kotipalvelua annetaan sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen toimintakykyä alentavan syyn (esimerkiksi uupumus) tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella (esimerkiksi vanhempien erotilanne tai kaksosten syntyminen) niille henkilöille, jotka tarvitsevat apua selviytyäkseen 1 momentissa tarkoitetuista tehtävistä ja toiminnoista.

Kotipalveluun sisältyvinä tukipalveluina annetaan ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja.

Lapsiperheellä on oikeus saada perheen huolenpitotehtävän turvaamiseksi välttämätön kotipalvelu, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista 2 momentissa mainittujen syiden vuoksi.

Lapsiperheiden 4 momentin mukainen oikeus kotipalveluun on siis subjektiivinen oikeus säännöksessä asetettujen edellytysten täyttyessä. Toimintakykyä alentaviksi syiksi katsotaan sairaus, synnytys, vamma tai muu vastaavanlainen syy. Erityisellä perhetilanteella tarkoitetaan esimerkiksi vanhempien erotilannetta tai tilannetta, jossa toinen vanhemmista on vankilassa taikka perheenjäsenen kuolemaa. Erityinen perhetilanne voi olla myös perheessä, jossa on kaksoset tai omainen hoidettavana. Välttämättömyyden arviointi perustuu tapauskohtaiseen harkintaan.

Kotipalvelusta voidaan periä maksu asiakasmaksuasetuksen 3 §:ssä säädetyn perustein.

Asumispalvelut

Asumispalveluja järjestetään sosiaalihuoltolain 21 §:n perusteella henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua tai tukea asumisessa tai asumisensa järjestämisessä. Kotiin annettavat palvelut ovat ensisijaisia suhteessa palveluihin, jotka edellyttävät muuttamista ja sisältävät sekä asumisen että palvelut. Tilapäistä asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat lyhytaikaista, kiireellistä apua.

Tuettua asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä. Tuetulla asumisella tarkoitetaan asumisen tukemista sosiaaliohjauksella ja muilla sosiaalipalveluilla.

Palveluasumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat soveltuvan asunnon sekä hoitoa ja huolenpitoa. Tehostettua palveluasumista järjestetään henkilöille, joilla hoidon ja huolenpidon tarve on ympärivuorokautista.

Palveluasumisella tarkoitetaan palveluasunnossa järjestettävää asumista ja palveluja. Palveluihin sisältyvät asiakkaan tarpeen mukainen hoito ja huolenpito, toimintakykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta, ateria-, vaatehuolto-, peseytymis- ja siivouspalvelut sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. Tehostetussa palveluasumisessa palveluja järjestetään asiakkaan tarpeen mukaisesti ympärivuorokautisesti.

Asumispalveluja toteutettaessa on huolehdittava siitä, että henkilön yksityisyyttä ja oikeutta osallistumiseen kunnioitetaan ja hän saa tarpeenmukaiset kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut.

Asumispalvelut on säännöksessä ryhmitelty tuettuun asumiseen, palveluasumiseen ja tehostettuun palveluasumiseen. Tehostetussa palveluasumisessa palveluja järjestetään ympärivuorokautisesti. Lain 21 §:n 1 momentissa on säädetty siitä, että kotiin annettavat palvelut ovat

ensisijaisia suhteessa palveluihin, jotka edellyttävät muuttamista ja sisältävät sekä asumisen että palvelut. Säännös on sijoitettu asumispalveluja koskevan säännöksen yhteyteen eikä sen tulkintaa ole perusteluissakaan laajalti avattu. Perustelujen mukaan asunnon hankinnan ja sen

säilyttämisen tukemisessa esimerkiksi asumisneuvonnalla ja joissakin tilanteissa myös toimeentulon turvaamisella olisi keskeinen rooli. Kyse lienee periaatteellisesta säännöksestä, joka korostaa kotiin annettavien palvelujen kuten kotipalvelun ja kotisairaanhoidon roolia. Aiemmassa sosiaalihuoltolaissa (39 § 1 momentti) oli myös todettu, että sosiaalihuoltoa on ensisijaisesti toteutettava sellaisin toimintamuodoin, jotka mahdollistavat itsenäisen asumisen sekä luovat taloudelliset ja muu edellytykset selviytyä omatoimisesti päivittäisistä toiminnoista. Todettakoon myös, että hallituksen esityksen vaikutusarvioissa ei säännöstä ole pidetty kustannusvaikutteisena.

Tapaamisten valvonta

Uutena lakisääteisenä sosiaalipalveluna on uudessa laissa lasten ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta. Tapaamisten valvonnan tarkoituksena on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 2 §:ssä tarkoitetun tapaamisoikeuden toteutuminen lapsen edun mukaisesti. Lapsen ja vanhempien välisten tapaamisten valvonta perustuu joko sosiaalilautakunnan vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen, jossa määritellään tarvittavien toimenpiteiden sisältö.

Tapaamisten valvonta voidaan ryhmitellä valvottuihin vaihtoihin, tuettuihin tapaamisiin taikka valvottuihin tapaamisiin. Valvotuissa vaihdoissa valvoja huolehtii, että lapsi siirtyy sopimuksen tai päätöksen mukaisesti vanhemmalta toiselle. Tuetuissa tapaamisissa valvoja on käytettävissä tapaamisen ajan. Valvotuissa tapaamisissa valvoja on tapaamisen ajan näkö- ja kuulo-yhteydessä lapseen ja vanhempaan.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan em. päätöksessä tai sopimuksessa vahvistettaisiin valvonnan tarve sekä se, kuinka usein valvottuja tapaamisia tulee järjestää. Edelleen päätöksestä tai sopimuksesta ilmenee se, toteutuuko valvonta vanhempien itsensä järjestämänä vai jääkö kunnan sosiaalitoimen järjestettäväksi. Kunnalla on oikeus määritellä tarkemmin, miten tuki ja valvonta käytännössä toteutetaan. Valvojalla on lain mukaan oltava sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun lain (kelpoisuuslaki) 11 §:n mukainen koulutus. Ko.säännöksen mukaan kelpoisuusehtona sosiaalihuollon muihin ammatillisiin tehtäviin on tehtävään soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus.

Sosiaalihuoltolain 27 §:n 3 momentin mukaan valvoja voi päättää, että tapaamista ei aloiteta tai vaihtoa ei suoriteta, tai keskeyttää tapaamisen, jos se on välttämätöntä lapsen edun vuoksi. Valvoja voi päättää edellä mainituista toimista aina vain yhden tapaamisen osalta kerrallaan. Valvojan on annettava toimivaltaiselle lastenvalvojalle kirjallinen selvitys keskeyttämistään tai muusta syystä toteutumatta jääneistä sovituista tapaamisista.

Sosiaalihuoltolaissa ei ole määritelty minkä kunnan velvollisuus tapaamisten valvonta on silloin kun lapsi ja tapaava vanhempi asuvat eri kunnissa. Kun otetaan huomioon se, että kyse on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaan lapsen oikeudesta tavata vanhempansa ja että myös sopimuksen vahvistamisen osalta toimivalta kuuluu lapsen asuinpaikan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, lähtökohtana on, että tapaamisten valvonnan järjestäminen kuuluu myöskin lapsen kotikunnan vastuulle.

Sosiaalinen kuntoutus

Uutena sosiaalipalveluna sosiaalihuoltolaissa määriteltynä on sosiaalinen kuntoutus. Lain 17 §:n mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Kun asiakkaan tarvetta sosiaaliseen kuntoutukseen arvioidaan, on olennaista selvittää aina myös hänen tarpeensa ja mahdollisuutensa saada kuntoutusta muun kuntoutusjärjestelmän kautta.

Sosiaalisen kuntoutuksen välineitä voivat olla esimerkiksi yksilöllinen psykososiaalinen tuki, kotikäynnit, mukana kulkeminen, erilaiset toiminnalliset ryhmät, vertaistuki, osallistuminen vapaaehtoistoimintaan, työtoiminta sekä kaikki muut asiakkaalle tarjottavat palvelut ja tukitoimet osana sovittua suunnitelmaa.

Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen yhdistetään tarvittaessa päihde- ja/tai mielenterveystoito sekä muut tarvittavat palvelut ja tukitoimet yli sektorirajojen.

Nuorisopalvelutakuu: Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorisotakuun toteuttamista tukemalla nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näissä keskeyttämistä.

Hallituksen esityksen mukaan lakiin sisältyvä *nuorisopalvelutakuu* koostuu omatyöntekijän työstä, palvelutarpeen arvioinnista sekä nuorille kohdennetusta sosiaalisesta kuntoutuksesta. Tavoitteena on perustelujen mukaan yhden luukun kautta toteutuva palvelu, jonka kautta nuori saa tarvitsemansa moniammatillisen tuen kunnes sosiaalipalvelujen tarvetta ei enää ole.

Toiminta toteutetaan tarpeen mukaisesti yhteistyössä nuorisotoimen, terveystoimen, opetus- ja elinkeinohallinnon sekä järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Yksittäisten projektien sijaan tuen on tarkoitus muodostaa jatkumo, jossa tuki räätälöidään nuoren tarpeiden mukaisesti.

Päihdetyö (raskaana olevien henkilöiden palveluiden osalta)

Uudessa sosiaalihuoltolaissa (17 § 3 momentti) on säännelty subjektiivisena oikeutena raskaana olevalle henkilölle oikeus saada välittömästi riittävät päihde- ja terveydenhuollon palvelut. Muutoksen yhteydessä kumottiin lastensuojelulain 10 §. Myös terveydenhuoltolakiin sisältyvä vastaava päihde- ja terveydenhuollon palvelut turvaava säännös.

Säännöksen lähtökohtana on henkilön oma hakeutuminen palvelujen piiriin. Lain 35 §:n mukaan laissa määritelty ammattihenkilö voi asiakkaan suostumuksella olla yhteydessä sosiaalihuoltoon, jotta henkilön palvelutarve arvioitaisiin.

Jos henkilö ei itse halua yhteydenottoa ja on ilmeistä, että syntävä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen, tulee tehdä lastensuojelulain 25 c §:n mukainen ennakkollinen lastensuojeluilmoitus.

Lastensuojelulain muut muutokset

Edellä käsiteltyjen erityisesti asiakasprosessiin liittyvien lastensuojelulain muutosten ohella lakiin on tehty myös muita muutoksia. Lastensuojelulain lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä koskeva 2 luku on kumottu ja vastaavia säännöksiä löytyy jatkossa muualta lainsäädännöstä lähinnä uudesta sosiaalihuoltolaista.

Lastensuojeluilmoitusta koskevaan säännökseen on lisätty uusina ilmoitusvelvollisina tahoina tulli, rajavartiolaitos ja ulosottoviranomainen. Myös ilmoitusvelvollisuutta poliisille on laajennettu. Lastensuojelulain 25 §:n 3 momentin mukaan ilmoitusvelvolliset henkilöillä on ilmoitusvelvollisuus myös suoraan poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu rikoslain 21 luvussa (henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset) rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään 2 vuotta vankeutta. Aiemmin vastaava ilmoitusvelvollisuus koski rikoslain 20 luvussa (seksuaalirikokset) rangaistavaksi säädettyä tekoa, mutta nyt siis velvollisuus on laajentunut edellä kuvatulla tavalla myös henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin.

Lastensuojelun avohuollon tukitoimia käsittelevään 36 §:ään on lisätty uusina käsitteinä tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus. Lastensuojelun asiakkaille tarkoitettu perhetyö on jatkossa tehostettua perhetyötä erotuksena uuden sosiaalihuoltolain mukaisesta perhetyöstä. Koko perheen sijoitusta perhe- tai laitoshuoltoon kutsutaan jatkossa perhekuntoutukseksi.

Avohuollon sijoituksen käyttämisen yleisiä edellytyksiä lastensuojelulain 37 a §:ssä muutetaan poistamalla säännös, jonka mukaan lasta ei voida sijoittaa avohuollon tukitoimena, jos 40 §:n mukaiset huostaanoton edellytykset täyttyvät. Muutoksella on tarkoitus vähentää kiireellisiä sijoituksia ja edistää perheen kanssa yhteisymmärryksessä toteutettavia avohuollon sijoituksia.

Lakiin on lisätty myös säännös kiireellisestä avohuollon tukitoimesta (37 b §), jolla myös pyritään korostamaan avohuollon tukitoimien ensisijaisuutta.

Kiireellisen sijoituksen edellytykset kiristyvät. Lapselle voidaan järjestää kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa hoito ja huolto, jos lapsi on jäljempänä 40 §:ssä mainituista syistä välittömässä vaarassa. Aiemmin välittömän vaaran rinnakkaisena edellytyksenä ollut muutoin kiireellisen sijoituksen tai sijaishuollon tarpeessa siis poistetaan laista. Tämä voi aiheuttaa ongelmia tilanteissa, joissa näyttöä välittömästä vaarasta ei ole ja joissa myöskään edellytyksiä avohuollon työskentelyyn ei ole avohuollon tukitoimien edellyttäessä lähtökohtaisesti yhteisymmärrystä.

Kiireelliseen sijoitukseen liittyviä määräaikoja täsmennetään. Lain 38 §:n 2 momentissa tarkoitettuun 30 päivän määräaikaan luetaan se päivä, jona lapsi on tosiasiallisesti sijoitettu kiireellisesti. Jos päätös kiireellisestä sijoituksesta on tehty ennen sitä vuorokautta, jonka aikana lapsi on tosiasiallisesti sijoitettu, luetaan määräaikaan päätöksentekopäivä. Lähinnä tekninen muutos on uusi 38 a §, jossa käsitellään kiireellisen sijoituksen jatkamista ja joka pääosin vastaa aiemman lain 38 §:n 3 momenttia.

Muutokset terveydenhuoltolakiin

Sosiaalihuoltolain säätämisen yhteydessä myös joitakin terveydenhuoltolain pykäläiä muutettiin. Niiden ohella myös muilla sosiaalihuoltolain säännöksillä voi olla vaikutuksia terveydenhuollon toimintaan kuten esimerkiksi monialaista yhteistyötä koskeva 41 § taikka asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittämistä koskeva 44 §.

Uuden terveydenhuoltolain 8 a §:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa tai kun potilas muutoin tarvitsee sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon palveluja on sovellettava niitä säännöksiä, jotka potilaan edun mukaisesti parhaiten turvaavat tuen tarpeita vastaavat palvelut ja lääketieteellisen tarpeen mukaisen hoidon.

Säännös koskee sekä palveluntuottajan hallitsemisissa tiloissa annettavia palveluja kuten asu- ja hoitopalveluja ja laitoshoidon että asiakkaan kotiin tuotavia palveluja kuten kotipalveluja ja kotisairaanhoidon.

Terveydenhuoltolain 24 §:ään on lisätty uusi 3 momentti, jonka mukaan silloin kun potilas on erityistä tarvitseva lapsi tai muu erityistä tukea tarvitseva henkilö, hoito- ja palvelusuunnitelma on pyrittävä tekemään siten, että suunnitelma voidaan ottaa huomioon sosiaalihuoltolain 46 §:n mukaista päätöstä tehtäessä. Säännöksessä on myös määritelty erityistä tukea tarvitseva henkilö ja erityistä tukea tarvitseva lapsi vastaavalla tavalla kuin sosiaalihuoltolain 3 §:ssä.

Mielenterveystyötä koskevaan 27 §:ään ja päihdetyötä koskevaan 28 §:ään on lisätty viittaukset sosiaalihuoltolakiin.

Uuden terveydenhuoltolain 32 §:n 2 momentin mukaan terveydenhuollosta vastaavan kunnan tai kuntayhtymän palveluksessa olevan terveydenhuollon ammattihenkilön on osallistuttava sosiaalihuollon toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen, jos sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi, päätösten tekeminen tai sosiaalihuollon toteuttaminen edellyttävät terveydenhuollon palveluja.

Terveydenhuoltolain 69 §:n 2 momenttia on muutettu siten, että siitä käy aiempaa selvemmin ilmi velvoite järjestää palveluja hoitotakuun määräaikoja nopeammin silloin kun lastensuojelun tarve johtuu riittämättömistä terveydenhuollon palveluista. Säännöksen mukaan, jos lastensuojelun tarve johtuu riittämättömistä terveydenhuollon palveluista, lapselle ja hänen perheelleen on sen estämättä, mitä hoitoon pääsystä terveydenhuoltolain 51-53 §:ssä säädetään, järjestettävä viipymättä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät terveydenhuollon palvelut.

Palvelujen laadun varmistaminen

Omavalvonta: Omavalvonnasta säädetään sosiaalihuoltolain 47 §:ssä. Pykälän mukaan kunnan sosiaalihuollon toimintayksiköiden tai muiden toimintakokonaisuuksista vastaavien tahojen on laadittava toiminnan laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi omavalvontasuunnitelma. Suunnitelman tarkoituksena hallituksen esityksen mukaan on osaltaan tukea sosiaalihuollon henkilöstöä laadukkaiden, turvallisten ja asianmukaisten palvelujen toteuttamisessa, edistää toiminnan kehittymistä, mahdollistaa epäkohtiin puuttuminen aiemmin ja ehkäistä jalkikäteisen oikeusturvan tarvetta.

Omavalvontasuunnitelma tulee pitää julkisesti nähtävillä ja sen toteutumista tulee seurata säännöllisesti. Sekä toimintayksikön henkilökunnalla että asiakkailta tulee olla mahdollisuus kertoa käsityksensä yksikön toiminnasta ja mahdollisista epäkohdista.

Omavalvontasuunnitelma toimii apuna myös viranomaisvalvonnassa.

Henkilökunnan ilmoitusvelvollisuus ja toimenpiteet sen johdosta: Uuden lain 47 §:ssä säädetään henkilökunnan ilmoitusvelvollisuudesta. Pykälässä on kyse eräänlaisista ennakkoliikkeen valvontaan painottuvista toimista, jotta asiakastyön epäkohdat ja niiden uhat tulisivat tietoon ja niihin voitaisiin puuttua riittävän ajoissa. Säännös koskee sekä julkisia että yksityisiä toimijoita.

Pykälän 1 momentissa painotetaan sosiaalihuollon henkilöstön velvollisuutta toimia siten, että sosiaalipalvelut ja muut sosiaalihuollon tukitoimet toteutetaan laadukkaasti. Jos henkilökuntaan kuuluva havaitsee tai saa muulla tavoin tietoonsa epäkohdan asiakastyössä, hänen tulee 2 momentin mukaan ilmoittaa asiasta viipymättä sosiaalihuollon toimintayksikön toiminnasta vastaavalle henkilölle. Tämän tulee ilmoittaa asiasta kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranhaltijalle. Ilmoituksen tekemisestä salassapitosäännösten estämättä säädetään 3 momentissa.

Epäkohdalla tarkoitettaisiin esimerkiksi asiakasturvallisuudessa ilmeneviä puutteita, asiakkaan kaltoin kohtelua ja toimintakulttuuriin sisältyviä asiakkaalle vahingollisia toimia. Kaltoin kohtelulla tarkoitetaan fyysistä, psyykkistä tai kemiallista eli lääkkeillä aiheutettua kaltoin kohtelua. Toimintakulttuuriin sisältyvistä ongelmista sen sijaan voi olla kyse esimerkiksi yksilön perusoikeuksien tosiasiallisesta rajoittamisesta vakiintuneita hoitokäytäntöjä suoritettaessa.

Pykälän 4 momentin mukaan kunnan tai sen yksityisen palveluntuottajan, jolta kunta ostaa palveluja, tulee tiedottaa henkilöstölleen ilmoitusvelvollisuudesta ja sen käyttöön liittyvistä asioista. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan toimintayksikön omavalvontasuunnitelmassa tulee selventää, millä tavalla henkilöstöä on ohjeistettu ilmoitusvelvollisuuden käytössä.

Ilmoituksen vastaanottaneen sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan tulee edellä tarkoitettun ilmoituksen saatuaan ohjeistaa ja neuvoa palvelujen tuottajaa, ensisijassa toimintayksikön toiminnasta vastaavaa henkilöä, toimijan velvollisuuksista ja siitä, kuinka tilanteessa tulisi toimia ja käynnistää toimet epäkohdan tai sen ilmeisen uhan poistamiseksi. Samalla tulee selvittää, mihin toimiin epäkohta tai epäkohdan uhka mahdollisesti edellyttää ryhdyttävän. Palvelujen tuottajan tulee viivytyksettä toimia epäkohdan korjaamiseksi taikka epäkohdan tai sen uhan poistamiseksi.

Valvova viranomainen voi antaa ohjausta ja neuvontaa epäkohdan tai epäkohdan uhan poistamiseksi. Se voi velvoittaa palvelujen tuottajan myös poistamaan epäkohdan sen käytössä olevia toimia hyödyntäen.

Asiakasmaksut

Asiakasmaksulain 4 §:n luetteloon maksuttomista sosiaalihuoltolain mukaisista sosiaalipalveluista on lisätty sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, lapsen ja vanhemman välisen tapaamisten valvonta sekä tuetut tapaamiset ja valvotut vaihdot. Ennestään maksuttomia ovat olleet sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta, vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta ja vammaisten henkilöiden työtoiminta kuljetusta ja aterioita lukuun ottamatta.

Todettakoon vielä, että sosiaalihuoltolain perusteella järjestetystä kotipalvelusta voidaan periä maksu asiakasmaksuasetuksen 3 §:n mukaisesti.

Muutoksenhaku

Muutoksenhausta säädetään uuden sosiaalihuoltolain 6 luvussa. Oikaisuvaatimukselle asetettua määräaika on pidennetty nykyisestä 14 päivästä siten, että määräaika on hallintolain 49 c §:ssä säädetty 30 päivää. Myös päätöksen tiedoksiantoon sovellettaisiin hallintolakia. Päätökseen on liitettävä ohjeet oikaisuvaatimuksen tekemiseksi.

Muutoksenhaussa hallinto-oikeuteen noudatetaan hallintolainkäyttölakia. Valitus tulee siis tehdä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Valittaja voi toimittaa valituksen suoraan hallinto-oikeudelle tai antaa sen valitusaikana kunnalliselle sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jonka tulee toimittaa se lausuntonsa ohella hallinto-oikeuteen.

Päätös voitaisiin muutoksenhausta huolimatta panna täytäntöön, jos se on laadultaan sellainen, että se on viivytyksettä täytäntöönpantava, eikä täytäntöönpano vaaranna asiakasturvallisuutta, tai jos päätöksen voimaantulemista ei voida sosiaalihuollon järjestämisestä johtuvista syistä siirtää tuonnemmaksi ja viranhaltija tai toimielin on määrännyt päätöksen heti täytäntöön pantavaksi. Valitusviranomainen voi kuitenkin kieltää päätöksen täytäntöönpanon tai määrätä sen keskeytettäväksi.

Aiemmassa sosiaalihuoltolaissa olleesta valituskiellosta luovutaan. Jatkossa hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Erinäiset säännökset

Sosiaalihuoltolain 7 luvussa on säännöksiä sosiaalihuollon järjestämisen henkilölliseen soveltamisalaan, kiireellisen laitoshoidon järjestämiseen ja henkilön siirtämiseen omaan kuntaan liittyen.

Aiemman sosiaalihuoltolain 16 a §:ää vastaava säännös toisen kunnan sosiaalipalvelujen ja hoitopaikan hakemisesta löytyy uuden lain 60 §:stä. Todettakoon, että em. säännökseen liittyvä kustannusvastuuta koskeva säännös löytyy jatkossakin voimaan jätetystä vanhan sosiaalihuoltolain 5 luvusta (42 b §).

Voimaan jäävät vanhan sosiaalihuoltolain pykälät

Perhehoitolain säätämisen yhteydessä ennen uuden sosiaalihuoltolain voimaantuloa muutettiin uuden sosiaalihuoltolain 61 §:n 2 momenttia, jossa säädetään aiemman sosiaalihuoltolain kumoamisesta ja voimaan jäävistä pykälästä.

Uudella sosiaalihuoltolainilla on siis kumottu ”vanha” sosiaalihuoltolaki (710/1982). Kuitenkin kumotun lain 2 luku, 27 d, 27 e, 40 ja 41 § sekä 5 ja 8 luku jäävät voimaan.

Esimerkiksi kotihoidon palveluseteliä koskeva 3 a luku on kumottu, joka tarkoittaa sitä, että kotihoidon palvelusetelin sääntely jää sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelilain säännösten varaan.

Todettakoon vielä, että sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöstä on muutettu lailla (1218/2014) siten, että ko. lain voimassaoloaika on jatkettu 31.12.2016 saakka. Voimaantulosäännöksessä säädetään, että kotipalvelun ja kotisairaanhoidon tietoja voidaan salassapitosäännösten estämättä siirtää kotihoidon tiedot sisältävään rekisteriin, jos se on palvelujen järjestämisen vuoksi tarpeen. Tämä tarkoittaa siis sitä, että ns. kotihoidon hallintokokeilu voi jatkua 31.12.2016 saakka niissä kunnissa, jotka aiemmin on hyväksytty hallintokokeilun piiriin.

SUOMEN KUNTALIITTO

Kari-Pekka Mäki-Lohiluoma
toimitusjohtaja

Tarja Myllärinen
johtaja, sosiaali- ja terveys